

KOMENTARZ HABAKUKA

Starożytny manuskrypt komentarza Habakuka 1 QpHab został odkryty wraz z innymi zwojami na wiosnę 1947 r. przez beduina Muhammeda adh-Dhib'a w 1 grocie Wady Qumran nad Morzem Martwym¹⁾. W lipcu tegoż roku schizmatycki metropolita syryjski A. J. Samuel nabył go dla biblioteki jerozolimskiego klasztoru św. Marka. 27 lutego 1948 r. W. H. Brownlee ustalił, że jest to komentarz do dwóch pierwszych rozdziałów księgi kanonicznej proroka Habakuka²⁾. Wydał go po raz pierwszy fototypicznie w 1950 r. M. Burrows, dyrektor American School of Oriental Research³⁾. Obecnie znajduje się w Palestine Museum w Jerozolimie.

1. OPIS DOKUMENTU

Komentarz Habakuka jest jednym z najpiękniejszych zwojów z pierwszej groty Qumran⁴⁾. Napisany jest na skórze, zszytej z dwu kawałków. W obecnym stanie ma 140 cm długości, a naj-

¹⁾ M. Burrows, *The Dead Sea Scrolls*, New York⁸ 1956, 4.

²⁾ W. H. Brownlee, *The Jerusalem Habakkuk Scrolls* w *Bulletin of American Schools of Oriental Research*, 112 (1948) 8—18.

³⁾ M. Burrows, *The Dead Sea Scrolls of St. Mark's Monastery*, vol. 1 *The Isaiah Manuscripts and the Habakkuk Commentary*, New Haven 1950, XIX—XXI. Taf LV—LXI.

⁴⁾ M. Delcor, *Les manuscrits de la Mer Morte, Essai sur le Midrash d'Habacuc*, Paris 1951, 21 n.; E. Würthwein, *Der Text des Alten Testaments*, Stuttgart 1952, 110; K. Elliger, *Studien zum Habakuk-Kommentar vom Toten Meer*, Tübingen 1953, 4 n.; S. Segert, *Zur Habakuk-Rolle aus dem Funde vom Toten Meer*, *Archiv Orientalni* 21 (1953) 218—239; G. Molin, *Die Söhne des Lichtes*, Wien 1954, 79 n.

większa szerokość wynosi 13,7 cm. Komentarz zawiera 13 kolumn, liczących przeciętnie po 15 wierszy. Największa kolumna VII, ma 16 wierszy i jedną literę z 17 wiersza; najmniejsza, ostatnia XIII, liczy tylko 4 wierszy. Wysokość kolumny wynosi od 8,8 cm do 11,6 cm. Odległość między kolumnami — od 1,1 cm do 1,8 cm. Między VII a VIII kolumną, w miejscu zszycia dwu kawałków skóry odległość wynosi 3,5 cm.

Znać ślady linii poziomych dla wierszy i pionowych dla kolumn wytłoczonych na skórze rylcem. Na lewej części zwoju, zaczynającej się od VIII kolumny, linie poziome wytłoczone są aż do samego górnego brzegu, chociaż 3 linie górne pozostały nie zapisane. Odległość między poziomymi liniami wynosi przeciętnie 7,5 mm. Hebrajskie kwadratowe pismo, biegnące pod liniami, jest wyraźne, równe i dobrze czytelne. Prawy brzeg kolumny jest zawsze równo zaczęty, lewy przekracza nieraz linię pionową lub do niej nie dochodzi.

Niestety brak jest początku zwoju, prawdopodobnie tylko jednej, wstępnej kolumny. Obecna pierwsza kolumna jest uszkodzona w $\frac{2}{3}$ częściach, z prawego brzegu; druga kolumna jest poważnie uszkodzona w środku tekstu. Dolna część całego zwoju jest zniszczona przez robaki i wilgoć, dlatego też kończy się linią falistą. Jedna lub dwie linie dolne tekstu są zniszczone. K. Elliger przypuszcza, że początkowa długość zwoju z zaginioną kolumną wstępną wynosiła 160 cm, a szerokość około 18 cm. Wobec tego w kolumnie byłoby 18 wierszy. Tak też sądzi A. Dupont-Sommer. J. C. Trever przyjmuje 19—20 wierszy. Jednak za W. H. Brownlee, M. Burrows, G. Molin i A. Michel, P. Boccacio, G. Berardi należy przyjąć, że w kolumnie było 17 wierszy.

Autor komentarza przytacza najpierw tekst księgi kanonicz-

G. Vermès, *Les manuscrits du Desert de Juda*, Tournai 1954. A. Michel, *Le Maître de Justice*, Avignon 1954, 1—6; P. Boccacio — G. Berardi, *psr hbqwg*. *Interpretatio Habacuc, Transcriptio et versio latina*, Fani 1955. O. Eissfeldt, *Einleitung in das Alte Testament*, Tübingen 1956, 813—816; M. Burrows, *The Dead Sea Scrolls*, New York 1956⁸, 22—24.

nej proroka Habakuka, zaczynając od 2 wiersza 1 rozdziału, a następnie daje wyjaśnienie. Tylko dwa pierwsze rozdziały, podzielone na 35 małych sekcji, są wyjaśniane. Trzeci rozdział jest pominięty. Po przytoczeniu tekstu biblijnego, autor zaczyna wyjaśnienie słowem „pišro”. U Dan. 2, 4 słowo „pešar” oznacza „wyjaśnienie”, „tłumaczenie”. Podobnie u Ekle. 8, 1 „peser” z końcówką męską 3 os. l. p. Tutaj należy czytać „pišro” — tłumaczenie tego (jest) lub mniej prawdopodobne „pašeru” — (te słowa) oznaczają.

Stąd też G. Lambert ⁵⁾ i G. Vermès ⁶⁾ manuskrypt ten nazywają „peszer”. Cechą charakterystyczną tego rodzaju literackiego, zdaniem G. Vermès, jest objawienie tajemnic, zwłaszcza tych, które dotyczą końca czasów, walki ostatecznej między sprawiedliwością a niegodziwością. Czytanie takich pism na zebraniach liturgicznych stanowiło pewną formę kultu.

W. H. Brownlee ⁷⁾ i A. Michel ⁸⁾ omawiany dokument nazywają midraszem od słowa „daraš” — szukał, stąd „midraš” — tłumaczenie, komentarz. Ponieważ autor tego rękopisu przenosi przeszłość w teraźniejszość i historię swoich czasów pisze w świetle historii starożytnej, A. Michel mówi, że jest to midrasz historyczny oparty na alegorii czy midrasz alegoryczno-historyczny.

Jednak K. Elliger, O. Eissfeldt ⁹⁾ i M. Burrows ¹⁰⁾ stanowczo opowiadają się za nazwą „komentarz” ze względu na formę: najpierw jest cytowany tekst biblijny, fragment po fragmencie, a następnie po każdym cytacie autor wyjaśnia znaczenie przytoczonego tekstu.

⁵⁾ G. Lambert, Traduction de quelques „psaumes” de Qumran et du „péscher” d’Habacuc, w *Nouvelle Revue Theologique* 74 (1952) 265 n.

⁶⁾ G. Vermès, A propos des Commentaires bibliques decouverts à Qumran, w *La Bible et l’Orient*, Paris 1955, 98 n.

⁷⁾ W. H. Brownlee, The Historical Allusions of the Dead Sea Habakkuk Midrash, w *BASOR*, April (1952) 10—20.

⁸⁾ A. Michel, dz. cyt. 26—28.

⁹⁾ K. Elliger, dz. cyt. 146; O. Eissfeldt, dz. cyt. 814 n.

¹⁰⁾ M. Burrows, dz. cyt. 211.

Znamienne jest, że imię Boga w tekście Habakuka jest podane w starohebrajskim piśmie typu fenickiego ¹¹⁾ IHWH (np. kol. X wiersz 7 i 14), ale komentator używa „EL”, chociaż w tym czasie używano powszechnie „Adonaj” zamiast „Jahwe” (Iz. 3, 17).

Biblia Hebraica wskazuje około 60 wariantów w tekście, dotyczą one jednak głównie odchyień ortograficznych (plena scriptio). Niekiedy różni się cytat i komentarz od przytoczonego poprzednio tekstu biblijnego (1, 8. 11; 2, 16). Kilkakrotnie na brzegu widzimy znak X — w kol. X raz w IX dwa razy.

Brak trzeciego rozdziału księgi Habakuka różnie tłumaczą. Hipotezę zagubienia należy odrzucić, gdyż ostatnia kolumna komentarza, wyjaśniająca koniec 2 rozdziału, posiada jedynie 4 wiersze pisma.

A. Dupont-Sommer przypuszcza ¹²⁾, że w okresie redakcji komentarza trzeci rozdział nie należał jeszcze do księgi. Jak jednak wytłumaczyć obecność tego rozdziału w Septuagincie? Z dokumentu widać, że autor przy końcu swej pracy zdaje się być zmęczony lub nie ma więcej nic do powiedzenia: cytaty z proroka są dłuższe a komentarz krótszy. Może już więc zostało powiedziane wszystko i nie trzeba było dalszych wyjaśnień. Mógł też autor celowo nie wykorzystać hymnu, który nie odpowiadał jego duchowej interpretacji. A może należałoby wziąć pod uwagę i to, że jeśli autor chciał ukryć imię Boże przy pomocy starej pisowni, to wolał wstrzymać się od wyjaśniania hymnu, zawierającego teofanię?

2. TREŚĆ KOMENTARZA HABAKUKA

Kanoniczna księga Habakuka w formie dialogu między prorokiem a Bogiem rozważa w dwu pierwszych rozdziałach odwieczny problem niesprawiedliwości na ziemi. Żli uciskają spr-

¹¹⁾ Ks. J. T. Milik, *Note sui manoscritti di Ain Fesha*, art. w *Biblica* 31 (1950) 222—225.

¹²⁾ A. Dupont-Sommer, *Aperçus preliminaires sur les Manuscrits de la Mer Morte*, Paris 1950, 35 n.

wiedliwych, a P. Bóg zachowuje pozorną obojętność. W odpowiedzi prorokowi P. Bóg wyjaśnia, że przyjdą Chaldejczycy, by ukarać złych, a następnie wygłasza pięciokrotne biada przeciw majestacie pełnym potęgi i grozy na pomoc swemu uciśnionemu ludowi. Zapowiedź przyjscia Chaldejczyków do Palestyny ko grzesznikom. Trzeci rozdział jest hymnem o zabarwieniu eschatologicznym. Prorok daje wspaniały obraz Jahwe idącego wskazuje na lata 605—602 przed Chr., w których proroctwo zostało wygłoszone¹³).

Komentarz Habakuka wyjaśnia dwa pierwsze rozdziały księgi Proroka w świetle aktualnych zdarzeń. Wszędzie, gdzie w tekście jest mowa o Chaldejczykach (Kasdim), komentator czyni zastosowanie do Greków względnie Rzymian (Kittim). Napisany jest w formie dramatu. Treść jest następująca¹⁴):

I. Opis sytuacji wewnętrznej w Palestynie: Izraelici odstąpili od Boga, odrzucili prawo i nie przyjęli nauki Mistrza Sprawiedliwości, idąc za Człowiekiem kłamstwa (kol. I i II — Hab. 1, 2—5).

II. Opis sytuacji zewnętrznej: Najazd Kittim nie ma na celu zniszczenie Izraela, ale ukaranie grzeszników. Kittim są grabieżcami i zabójcami (kol. II, 10 a — VI, 12 a — Hab. 1, 6-17).

III. Mistrz Sprawiedliwości i jego gmina „Nowego Przymierza”: Mistrz Sprawiedliwości oznajmia prawo Boże. Wierni będą zbawieni przez swe cierpienia i wiarę w Mistrza Sprawiedliwości (kol. VI, 12 b do VIII, 3 a — Hab 2, 1—4).

IV. Kapłan bezbożny i jego zwolennicy: Grzechy kapłana bezbożnego i jego kara. Przeszstępstwa kapłanów Jerozolimy i ich ukaranie. Kapłan bezbożny prześladowuje Wybrańca Bożego, Mistrza Sprawiedliwości; spotyka go za to kara moralna i sąd (kol. VIII, 3 b do X, 5 oraz XI, 2 b — XII, 10 — Hab 2, 5—11; 15—17).

¹³) S. Bullough O. P., Habuc, w A Catholic Commentary on Holy Scripture, London 1955, 680 n.

¹⁴) A. Michel, dz. cyt. 6 n. Teksty są przytaczane według P. Boccaccio — G. Berardi, dz. cyt.

V. Zbrodnie Człowieka kłamstwa i jego kara (X, 6 do XI, 2 a — Hab 2, 12—14).

VI. Ukaranie narodów pogańskich za bałwochwalstwo (kol. XII, 10 b do XIII, 4 — Hab 2, 18—20).

Bohaterem dramatu jest Mistrz Sprawiedliwości „moreh haz-zedaqah” (II 2). Jest on kapłanem, „którego dał Bóg” (II 8) i obdarzył specjalnym natchnieniem (II 2 n, VII 4 n), by był ostatecznym tłumaczem pism prorockich (II 9, VII 5). Jest więc „wybranym” Bożym (IX 12) i przewodnikiem „czyniących prawo w domu Judy” (VIII 1—3). Dokona on z woli Bożej sądu nad poganami i wszystkimi grzesznikami z Izraela (V 3—5). Mistrz Sprawiedliwości znosi prześladowanie od Kapłana bezbożnego (IX 9—12), zwłaszcza w Święto Przebłagania (XI 4—8) i idzie na wygnanie (XI 6). W tekście nie ma mowy o jego śmierci. G. Lambert¹⁵⁾ sądzi, że tłumaczenie dwu pierwszych rozdziałów księgi prorockiej zostało dokonane przez Mistrza Sprawiedliwości dzięki charyzmatowi danemu mu przez Boga. Tłumaczenie to zostało spisane później przez ucznia Mistrza, ponieważ manuskrypt mówi o tym ostatnim jako o osobie, której już nie ma na tym świecie.

Wierzący w Mistrza Sprawiedliwości (VIII 1—3) stanowi gminę Nowego Przymierza (II 3.4.6) i są określani jako „czyniący prawo” (VII 11; VIII 1; XII 4—5), „wybrani” (V 4; IX 12; X 13) oraz „biedni” (XII 3.6.10).

Kapłan bezbożny „hakkohen harosz” (VIII 8) na początku swego „powołania” i „wyboru” był człowiekiem uczciwym (VIII 9). Z biegiem czasu „wzniosło się jego serce i opuścił Boga i przewrotnie działał przeciw przykazaniom z powodu bogactw” (VIII 10 n). Bogactwa te zbierał od grzeszników i pogan (VIII 11—12), a nawet od biedaków (XII 10). Zbeczścił świątynię (XII 7—9), oddał się nieczystości i pijaństwu (VIII 13). Postępowanie jego wywołało zgorszenie u Żydów (VIII 12 n). Za to, że działał niegodziwie przeciw wybranemu Bożemu (IX 11 n) i prześladował go „do domu wygnania jego (XI 5 n), a w czasie

¹⁵⁾ G. Lambert, art. cyt. 265.

Święta Prześlągania, w dniu postu i w szabat odpoczynku ukazał się gminie by ją zniszczyć (XI 6—8), Bóg wydał Kapłana bezbożnego w ręce nieprzyjaciół by go upokorzyć (IX 10), ukarał go „gorzkościami duszy” (IX 11) i bólem ciała (XI 15). Sąd nad nim dokona się wśród licznych narodów, zostanie ogłoszony winnym i ukarany ogniem siarki (X 4—5). Zawstydyzenie jego stało się większe od jego chwały (XI 12).

Dalszą osobą dramatu jest Człowiek kłamstwa (V 11). Zwiódł on wielu ludzi, zbudował miasto „próżności” we krwi, założył społeczność fałszu, udreńczył mnóstwo ludzi dla swej próżnej chwały (X 9—11). Trud jego zwolenników obrócił się w nicosć i ogień sądu, ponieważ nasławiali się z wybranych Bożych (X 12 n).

Dom Absaloma, występujący w tym komentarzu, jest to grupa ludzi, którzy z niewyjaśnionych powodów milczą, zamiast pomóc Mistrzowi Sprawiedliwości, gdy prześladował go Człowiek kłamstwa (V 9—12). Prawdopodobnie są to „przewrotni”, którzy wraz z Człowiekiem kłamstwa nie uwierzyli w to, co mówił Mistrz z „ust Bożych” (II 1—3).

Ostatni kapłani Jerozolimy (IX 4) gromadzą bogactwa drogą łupiestwa; będą one wydane w ręce Kittim (IX 5—7).

Armia Kittim jest obcą potęgą, która przychodzi z daleka, z wysp morza, by pożreć ludy jak nienasycony jastrząb (III 9—12). Lekceważy królów i książąt, potężne fortece otacza, zdobywa i niszczy na zgubę mieszkańców (IV 2—8). Jest ona gwałtowna, zuchwała i przebiegła (II 12; III 4—6). Szaleństwem swoim sieje trwogę wśród narodów (III 4—5), wkłada na nie jarzmo i żąda podatków (VI 6 n), mieczem morduje mnóstwo ludzi, mężów dorosłych, starców, kobiety i dzieci, nie lituje się nawet nad kobietami ciężarnymi (VI 10—12). Kittim do walki używają koni i zwierząt („behemot” — słoni? III 10), składają ofiary „zebahim” sztandarom swoim, a broń ich jest przedmiotem kultu (VI 4 n).

3. CHARAKTER APOKALIPTYCZNY KOMENTARZA

Słusznie pisze M. Burrows¹⁶⁾, że tłumaczenie Pisma św. w Komentarzu Habakuka jest historyczne, lecz nie w znaczeniu dzisiejszych pojęć o historycznym krytycyzmie, lecz w oparciu o przekonanie, że wszystko w tekście proroka Habakuka odnosi się wprost do historii gminy Nowego Przymierza. „Nie tylko zdarzenia z czasów pisarza są tłumaczone w świetle Pisma, lecz, co jest może więcej charakterystyczne, samo Pismo jest tłumaczone w świetle nowych wydarzeń”.

Pobieżne nawet przejrzanie Komentarza wskazuje, jak dowolnie teksty Pisma św. są stosowane do zdarzeń współczesnych autorowi, jak często otrzymują nowe tłumaczenie, obce ich pierwotnemu, rzeczywistemu znaczeniu. Czym wyjaśnić tę swobodę postępowania i pewność autora, że jego praca opiera się na wewnętrznych danych tekstu? K. Elliger¹⁷⁾ przypuszcza, że autor Komentarza oparł się na dwu następujących, hermeneutycznych zasadach: A. Zapowiedź proroka Habakuka odnosi się do czasów ostatecznych, B. Czasy współczesne autorowi są właśnie czasami ostatecznymi. Do takiego eschatologicznego wyjaśnienia tekstu proroka autor dołącza C. Opis sądu Bożego nad grzesznikami i ocalenie gminy od kary Bożej, która spotka złych.

A. Zapowiedź proroka odnosi się do czasów ostatecznych. Tekst proroka jest wyjaśniany dzięki nowemu objawieniu, które dane zostało przez Boga Mistrzowi Sprawiedliwości: „...usłyszą wszystko, co ma przyjść na ostatnie pokolenie z ust kapłana, którego dał Bóg z domu Judy do tłumaczenia wszystkich słów sług swoich proroków, przez których rękę opowiedział Bóg wszystko co ma przyjść na naród jego i na pogan” (II 7—10). Z dalszego tekstu okazuje się, że całe posłannictwo Habakuka powinno być rozumiane eschatologicznie, chociaż sam prorok nie miał objawionych wszystkich tajemnic: „I mówł Bóg do Habakuka, aby opisał przyszłe sprawy ostatniego pokolenia,

¹⁶⁾ M. Burrows, dz. cyt. 248.

¹⁷⁾ K. Elliger, dz. cyt. 150.

lecz nie okazał mu wypełnienia czasu" (VII 1 n). Nowe objawienie przekraczało możliwości proroka i czego on nie widział to zostało objawione Mistrzowi Sprawiedliwości: „...któremu Bóg ukazał wszystkie tajemnice słów sług swoich proroków (VII 4 n).

B. Czas współczesne autorowi są czasami ostatecznymi. Mistrz Sprawiedliwości i jego prześladowca Kapłan bezbożny żyją w jednym czasie. Zły kapłan prześladowuje Mistrza (IX 9—12), zwłaszcza w Święto Prześlągnięcia (XI 4—8) i za to spotka go surowa kara (XII 2—6). Przewrotni z „końca dni" (II 5 n) są współcześni Człowiekowi kłamstwa i Mistrzowi Sprawiedliwości (II 1—4). Ostatni kapłani Jerozolimy, zwolennicy kapłana bezbożnego, zbierają bogactwa (IX 4 n) „lecz w końcu dni dadzą bogactwa ich z łupem ich w ręce wojska Kittim, ponieważ ci są resztkami ludów" (IX 6 n). Dom Absaloma (V 9—12) jak i czyniący prawo z domu Judy, to również osoby bliskie autorowi. Z całego więc kontekstu komentarza wynika, że pokolenie autora żyje w czasie ostatnim.

C. Sąd Boży nad grzesznikami i ocalenie gminy od kary. Jak w wielu pismach apokaliptycznych tego okresu, tak i w Komentarzu Habakuka sąd nad światem jest istotną częścią czasów ostatnich. Sądu tego dokona osobiście Pan Bóg (X 3—5); XII 5; XII 3 n). Wraz z Bogiem „wybrany Boży" dokona sądu nad narodami i bezbożnymi z Izraela (V 4 n).

Przedmiotem sądu będą wszyscy ludzie. Poganie będą sądzeni za bałwochwalstwo (V 4; XII 12—14; XIII 1—3). Są tu włączeni oczywiście i Kittim, którzy „nie wierzą w przykazania Boże" (II 14 n) i składają ofiary sztandarom (VI 4 n). Wraz z poganami będzie cierpiał i bezbożny lud Izraela: „nie będą cieszyć się na sądzie ich (VII 16), lecz będą zgładzeni z ziemi (XIII 4). Również dom sądu zostanie przez Boga „w pośrodku licznych ludów" osądzony i ukarany (X 3-5). Kara spotka Człowieka kłamstwa i jego zwolenników (X 9—13), a zwłaszcza Kapłana bezbożnego (VIII 13—16; IX 1 n. 10—12; XI 14 n; XII 2 n. 5 n) i ostatnich kapłanów Jerozolimy (IX 6 n).

Członkowie gminy Nowego Przymierza będą wprawdzie sądzeni, lecz za swe cierpienia i wiarę w Mistrza zostaną przez

Boga wybawieni z domu sądu (VIII 1—3). Autor Komentarza pragnie ich pocieszyć, dodać im odwagi i zachęcić do wytrwania.

O samej karze autor ma konkretne wyobrażenie: wymienia „sądy ognia” (X 13) i „ogień siarki” (X 5).

4. CZAS NAPISANIA KOMENTARZA

„Walka o zwoje znad Morza Martwego” dotyczyła głównie daty ich powstania. Cztery kryteria oddają w tej bitwie pierwszorzędą usługę: kryterium archeologiczne, paleograficzne, historyczne i literackie.

A. Kryterium archeologiczne

Jak w hermeneutyce ważnym sprawdzianem jest kontekst, podobnie i w archeologii kontekst lokalny, kryterium archeologiczne odgrywa doniosłą rolę.

Gdy W. F. Albright¹⁸⁾ w rok po odnalezieniu rękopisów podał pierwszą wiadomość o tym, co sam nazwał „największym odkryciem biblijnym w czasach dzisiejszych”, niektórzy wątpili w prawdziwość dokumentów. Między innymi S. Zeitlin¹⁹⁾ pisał w 1949 r.: „Czy Komentarz do księgi Habakuka jest doniosłym odkryciem czy oszustwem?” Inni wypowiedali się za ich pochodzeniem średniowiecznym lub wczesnochrześcijańskim.

W tymże roku O. R. de Vaux i L. Harding zbadali grootę 1 Qumran, a w następnych latach ruiny starożytnej budowli Chirbet Qumran oraz dalsze groty i ustalono hellenistyczne lub przedheriodańskie pochodzenie dzbanów z 1 groty i z ruin budowli. Wkrótce poddano badaniom radioaktywno-karbońicznym płótna, w które owinięte były zwoje i otrzymano 33 r. po Chr. jako datę ich powstania (wprawdzie z dużym marginesem błędu — 200 lat). Wreszcie gdy ustalono dokładnie daty doty-

¹⁸⁾ W. E. Albright, *Biblical Archaeologist* 11 (1948) 55.

¹⁹⁾ S. Zeitlin, *A Commentary on the Book of Habakkuk Important Discovery or Hoax?* w *Jewish Quarterly Review* 1949, 235—47.

czące budowli i w wyniku badań stwierdzono, że na wiosnę w 68 r. po Chr., tuż przed zburzeniem domu przez Rzymian mieszkańcy Qumran ukryli swą bibliotekę w grocie skalnej, sprawa stała się jasna. Pisma są rzeczywiście starożytne, a rok 68 po Chr. należy przyjąć jako ostateczną datę, *terminus ad quem*, napisania i ukrycia dokumentów²⁰⁾.

Wobec tego należy odrzucić teorię P. R. Weisa²¹⁾, który omawiane pisma uważa za karaickie. Według niego Komentarz Habakuka został napisany w 1096 r. Armią Kittim są krzyżowcy, kapłanem bezbożnym seldżucki zwierzchnik Jerozolimy, zaś gminą Nowego Przymierza sekta Karaitów.

Podobnie odrzucić należy teorię S. Zeitlina, który początkowo uważał manuskrypty za pisma pochodzące z VII do VIII w. po Chr., a później zwątpił w ich autentyczność.

Również nie da się utrzymać teza J. L. Teichera, że rękopisy pochodzą od żydowsko-chrześcijańskiej sekty Ebionitów z II w. po Chr. Pana Jezusa uważa on za Mistrza Sprawiedliwości, św. Pawła za Kapłana bezbożnego, a Rzymian za Kittim. Tłem historycznym byłaby wojna żydowska z Rzymianami w 66—70 r. po Chr.

B. Kryterium paleograficzne

Datą napisania manuskryptów specjalnie zajmował się S. A. Birnbaum, a wyniki jego żmudnych dociekań podał M. Burrows²²⁾. S. A. Birnbaum zbadał najpierw skórę zwoju i atrament użyty do pisania. Nie dało to jednak konkretnego wyniku. Następnie sporządził tablice, przedstawiające najbardziej charakterystyczne litery z omawianych manuskryptów, a obok

²⁰⁾ Ks. E. Dąbrowski, *Studia Biblijne*, Warszawa 1951, 35—62; Tenże, *Glossy i odkrycia biblijne*, Warszawa 1954, 7—23; M. Burrows, dz. cyt. 54—69.

²¹⁾ G. Vermès, dz. cyt. 69.

²²⁾ M. Burrows, dz. cyt. 73—119; S. A. Birnbaum, *The Date of the Habakuk Cave Scroll* w *Journal of Biblical Literature* (1949) 161—168; Tenże, *How Old are the Cave Manuscripts? A Palaeographical Discussion* w *Vetus Testamentum* (1951) 91—109.

nich te same litery z kodeksu z X w. z Leningradu, z kodeksu z IX w. z Brytyjskiego Muzeum, z papirusu liturgicznego z VIII w. i z fragmentu z VII w. z Biblioteki Uniwersytetu w Cambridge. Porównanie liter wykazało pewne różnice między pisownią wśród samych manuskryptów, ale jeszcze większe różnice między literami manuskryptów a literami średniowiecznych dokumentów.

Wobec tego S. A. Birnbaum porównał dalej litery z manuskryptów z literami hebrajskich papirusów z IV w., z III i z II w. po Chr., z napisem na grobie królowej Heleny z Adiabene w Jerozolimie z połowy I w. po Chr., z napisem na ruinach pałacu rodziny Tobiadów na wschód od Jordanu z II w. przed Chr., z literami papirusu Nash z II w. przed Chr., z dwoma aramajskimi papirusami z III w. przed Chr., i z papirusami żydowskiej kolonii wojskowej z Elefantyny na Nilu z V w. przed Chr.

Uczni wzięli również pod uwagę archaiczny sposób pisania słowa Jahwe i nowszy El oraz zbadali dokładnie różnice między tekstem biblijnym Komentarza Habakuka a tekstem Masoreckim. Z tych danych paleograficznych S. A. Birnbaum a za nim M. Burrows²³⁾ wysnuwa wniosek, że Komentarz Habakuka został napisany w ostatnich 25 latach przed Chr. Również J. C. Trever i W. F. Albright²⁴⁾ na podstawie argumentów paleograficznych dochodzą do wniosku, że 3 pierwsze opublikowane zwoje z Qumran pochodzą z okresu przedchrześcijańskiego.

Wobec tego odrzucić trzeba teorię B. Z. Katza, że omawiane wypadki miały miejsce w 6 r. po Chr., gdy rzymski prefekt Syrii zarządził spis ludności w Judei. Juda Galilejczyk wzniecił wtedy bunt, nie chcąc by lud poddał się spisowi. Pomagał mu w tym Sadok Faryzeusz, Mistrz Sprawiedliwości. Kapłanem bezbożnym byłby Joazer ben Boethus, kaznodzieją kłamstwa Rabi Hillel²⁵⁾.

²³⁾ M. Burrows, dz. cyt. 119.

²⁴⁾ W. F. Albright, *L'Archeologie de la Palestine*, Paris 1955, 242.

²⁵⁾ M. Burrows, dz. cyt. 183 n.

C. Kryterium historyczne.

Ogólnie przyjmuje się, że dokumenty pozabiblijne z 1 groty nie są autografami. Dlatego też ich daty nie wskazują na czas, kiedy po raz pierwszy dzieło zostało napisane. Można tę kwestię ustalić w oparciu o wewnętrzne dowody, na podstawie historycznych aluzji dzieła. Komentarz Habakuka stosunkowo najczęściej ze wszystkich dokumentów z Qumran dostarcza danych historycznych, dlatego też mimo swej krótkości znalazł się w samym centrum dyskusji.

W oparciu o przeprowadzone badania archeologiczne i paleograficzne jako tło historyczne trzeba uwzględnić trzy okresy:

- 1) okres przedmachabejski — pocz. II w. do 168 przed Chr.
- 2) okres machabejski lub hasmonejski — 168 do 63 przed Chr.
- 3) okres rzymski — 63 do końca I w. przed Chr.

Na tej przestrzeni mógł żyć i działać autor Komentarza.

Poglądy różnych uczonych na czas, w którym działy się wypadki opisane w Komentarzu można zgrupować w siedem teorii próbujących rozwikłać ten problem²⁶⁾.

1. H. Rowley, G. Lambert, J. Rabinowitz, A. Michel sądzą, że omawiane wypadki miały miejsce w okresie walki Żydów z hellenizmem za Antiocha IV Epifanesa (175—164 przed Chr.). On jest człowiekiem kłamstwa, jego syryjska armia zdobywca to Kittim. Wielokrotnie łupiła ona Jerozolimę. Arcykapłan Oniasz III (185—174) usunięty ze stanowiska i zabity na wygnaniu w 171 r., jest Mistrzem Sprawiedliwości. Jeden z niegodnych jego następców, Menelaus, jest kapłanem bezbożnym. Wpływową rodziną Tobiadów jest domem Absaloma, prześladowaną gminą Nowego Przymierza jest czwarta sekta żydowska — Sadokici.

2. M. Burrows z predylekcją opowiada się po stronie teorii, której tłem jest początek okresu machabejskiego. Królem syryjskim jest Demetriusz I (162—150). Najwyższym kapłanem a jednocześnie Kapłanem bezbożnym jest Alcim (161—159), który zamordował 60 Hassydejczyków, Człowiekiem kłamstwa

²⁶⁾ tenże, dz. cyt. 160—182.

jest wódz syryjski Bachides, Mistrzem Sprawiedliwości Jose ben Joezer, stryj Alcima, wybitny nauczyciel prawa i kapłan, jeden z zamordowanych Hassydejczyków, członków Gminy Nowego Przymierza.

3. G. Vermès uważa, że Kapłanem bezbożnym jest Jonatan (160—143) lub Szymon (143—134) bracia Judy Machabeusza. Jonatan z rąk syryjskiego wodza Aleksandra Balasa przyjął godność najwyższego kapłana, rozpoczynając w ten sposób nową dynastię kapłańską w 152 r. przed Chr. Nauczyciel Sprawiedliwości, chlubiąc się swoim kapłańskim pochodzeniem od arcykapłana Sadoka, współczesnego Dawidowi i Salomonowi, usunął się na znak protestu na pustynię wraz z założoną przez siebie sektą „synami Sadoka”. Jonatan i Szymon zginęli śmiercią tragiczną.

4. Brownlee sądzi, że syn Szymona, Jan Hirkan, najwyższy kapłan od 135—104 r. przed Chr. jest kapłanem bezbożnym. W tym okresie najbardziej znaną dużą grupą żydowską, gorliwie zachowującą prawo byli Faryzeusze. Niechętnie patrzyli na połączenie władzy królewskiej z kapłańską. Jeden z nich Elezar, Mistrz Sprawiedliwości powiedział śmiało królowi, by złożył godność arcykapłańską a zadowolił się władzą królewską. Za to został zamordowany a faryzeusze byli prześladowani.

5. R. de Vaux, M. Delcor, J. Milik za tło historyczne gminy, którą jest sekta faryzeuszów lub esseńczyków, uważają okres rządów Aleksandra Janneusza (103—76 przed Chr.). Smutnie wślwił się on ukrzyżowaniem 800 faryzeuszów. On jest Kapłanem bezbożnym, zaś Mistrzem Sprawiedliwości wspomniany wyżej Eleazar faryzeusz lub Juda Esseńczyk. Obaj są wymienieni w Talmudzie.

6. A. Dupont-Sommer umieszcza omawiane zdarzenia na początku okresu rzymskiego w Palestynie (63 r. przed Chr.). Żli kapłani, Arystobul II (67—63) i Hirkan II (63—40) prześladowają sektę Esseńczyków. Mistrzem Sprawiedliwości jest „cudotwórca” Oniasz Sprawiedliwy ukamienowany przez tłum w 65 r. przed Chr. Kittim to legiony rzymskie Pompejusza.

7. K. Elliger uważa, że akcja Komentarza rozgrywa się

w okresie rzymskim. Kittim są Rzymianami, Hirkan II Kapłanem bezbożnym, którego prześladowali Partowie. Komentarz został napisany między 40 a 37/36 r. przed Chr.

Żadna z podanych teorii nie daje rozstrzygającego rozwiązania. Ustalenie znaczenia Kittim mogłoby rozwikłać trudności.

M. Delcor, E. Stauffer, H. Rowley, A. Michel sądzą, że Kittim oznaczają syryjskie wojska Seleucydów. Używanie słoni („behemot” III 10) do walki zda się na to wskazywać. A. Dupont-Sommer, K. Elliger, G. Vermès, J. van der Ploeg, D. Barthelemy widzą pod tą nazwą rzymskie legiony Pompejusza. Decyduje o tym składanie ofiar („zebahim” VI 4) sztandarom.

M. Burrows²⁷⁾ przyłącza się do tej ostatniej opinii. Ponieważ zaś jego zdaniem Rzymianie jeszcze do Palestyny nie przyszli, wobec tego Komentarz został napisany tuż przed podbojem Rzymian w 63 r. przed Chr.

Nie jest wykluczone, że dalsze badania i publikacje odkrytych dokumentów z Qumran mogą ten problem wyświecić. Tak np. E. Vogt²⁸⁾ podaje ciekawe informacje na ten temat. Mianowicie jeden z fragmentów groty 4Q zawiera imiona królów Demetriusza i Antiocha, wymienia „Lwa szaleństwa”, Kittim i kapłanów Jerozolimy. E. Vogt sądzi, że chodzi tu o Demetriusza III Eukairosa króla Damaszku (95—88 przed Chr.). Co do Antiocha są wątpliwości — czy chodzi tu o Antiocha III Wielkiego, czy o Antiocha IV Epifanesa. „Lew szaleństwa” to z pewnością Aleksander Janneusz (103—76 przed Chr.), Kittim — Rzymianie. Ale o Mistrzu Sprawiedliwość i Kapłanie bezbożnym nie ma wzmianki.

D. Kryterium literackie.

Język Komentarza Habakuka²⁹⁾ ma wiele pokrewieństwa z językiem księgi Izajasza w tekście pełnym. Jest bardzo prosty i całkowicie zależny od Starego Testamentu. Van der Ploeg jest

²⁷⁾ tenże, dz. cyt. 123—142.

²⁸⁾ E. Vogt, *Prima nomina historica in Qumran 4 QpNah* w *Biblica* 37 (1956) 530—532.

²⁹⁾ M. Burrows, dz. cyt. 124. 209—223.

zdania, że autor Komentarza nie był człowiekiem wykształconym, a język hebrajski znał głównie z czytania Biblii.

Idee charakterystyczne dla utworu, to specjalnie mocno podkreślone świętowanie szabat, szacunek dla prawowitego kapłaństwa, prawda i kłamstwo, dualizm, bliski koniec świata i sąd nad grzesznikami, zniszczenie świata przez ogień.

Jeśli chodzi o słownictwo powtarza się często El zamiast Jahwe, nazwy ogólne zamiast imion własnych.

Widzimy również literackie pokrewieństwo między Komentarzem a księgą Daniela i pismami literatury apokaliptycznej, zwłaszcza z Księgą Henocha i Jubileuszów.

Na podstawie tych danych M. Burrows powtórnie dochodzi do poprzedniego wniosku, że Komentarz Habakuka powstał na początku okresu rzymskiego, około 63 r. przed Chrystusem. Ta data może być uważana za *terminus ante quem* kompozycji większości pism oryginalnych gminy z Qumran.

5. ZNACZENIE DLA NOWEGO TESTAMENTU

Komentarz Habakuka, mimo swych niewielkich rozmiarów, podał wiele interesujących i ważnych informacji o osobach i społeczności w łonie żydostwa w okresie przedchrześcijańskim. Nic więc dziwnego, że wkrótce po odnalezieniu stał się ośrodkiem dyskusji. Ponieważ jednak informacje Komentarza są podane w ogromnie tajemniczy sposób, niektórzy uczeni zbudowali całe teorie, nie mające uzasadnienia w tekście. Stąd też i początkowy rozgłos Komentarza był z gruntu fałszywy, przecoczono bowiem te wartości, które rzeczywiście posiada, a uwy puklono zupełnie mu obce.

A. Nieuzasadniony rozgłos dokumentu.

Pewne podobieństwa, zachodzące między pismami pozabiblijnymi z Qumran, zwłaszcza Komentarzem Habakuka, a pismami Nowego Testamentu, dały okazję niektórym krytykom do wygłoszenia śmiałych teorii o bezpośredniej zależności chrześcijaństwa od wcześniejszej sekty żydowskiej, zwanej sektą Nowego Przymierza.

– Paryski historyk religii A. Dupont-Sommer³⁰⁾ już w 1950 r. przedstawia Mistrza Sprawiedliwości jako 1) Mesjasza, 2) Odkupiciela świata, 3) Istotę Bożą, która stała się człowiekiem, by cierpieć i umrzeć (VIII 16—IX 2), 4) Cierpienia Mistrza miały wpływ na obraz Sługi Jahwe u Izajasza, 5) Mistrz Sprawiedliwości ukazał się powtórnie (zmartwychwstał? XI 4—8) by ukarać wrogów, poczem uroczyście wstąpił do nieba. Wierni oczekują jego chwalebego powrotu.

– Ponieważ zaś Mistrz Sprawiedliwości umarł około 65—63 r. przed naszą erą, zaś Pan Jezus umarł około 30 r. naszej ery, jasne jest dla Dupont-Somméra, że chrystianizm przejął z judaizmu postać Mesjasza. Dlatego też wyraźnie nazywa Pana Jezusa „zdumiewającą reinkarnacją” Mistrza Sprawiedliwości i uważa, że rękopisy znad Morza Martwego wywołają w dziedzinie historii religii „nie tylko jedną, ale całą kaskadę rewolucji”.³¹⁾

Wprawdzie w 1953 r. zmodyfikował w niejednym swoje poglądy, ale ostatecznie kończy swe wywody zdaniem Renana: „Nic nie rozwinęło się w chrześcijaństwie, co nie miało by swych korzeni w judaizmie w I i II w. przed Chr.”³²⁾. Podobnie sądzi K. G. Kuhn.³³⁾ J. Teicher³⁴⁾ posuwa się jeszcze dalej. W Komentarzu Habakuka widzi „przedkanoniczne chrześcijańskie pismo polemiczne”, skierowane przeciw Pawłowi fałszywemu kapłanowi. Mistrz Sprawiedliwości tekstów z Qumran jest identyczny z Panem Jezusem „prawdziwym Nauczycielem” Ewangelii (Mt 22, 16; Mk 12, 14) i tylko anachroniczna krótkowzroczność może zaprzeczać tej tożsamości.

³⁰⁾ A. Dupont-Sommer, *Aperçus préliminaires sur les Manuscrits de la Mer Morte*, Paris 1950, 35—56; 119—122.

³¹⁾ A. Dupont-Sommer, *Aperçus préliminaires...* 117.

³²⁾ tenże, *Nouveaux aperçus sur les Manuscrits de la Mer Morte*, Paris 1953, 206—213.

³³⁾ K. G. Kuhn, *Die Schriftrollen vom Toten Meer* w *Ewangelische Theologie* 11 (1951) 74.

³⁴⁾ J. Teicher, *Jesus in the Habakkuk Scroll* w *Journal Jewish Studies* 3 (1952) 55; *The Habakkuk Scroll*, tamże 5 (1954) 47—59.

Teorię A. Dupont-Sommerera podtrzymuje E. Wilson.³⁵⁾ J. Allegro³⁶⁾ sądzi, że Kapłanem bezbożnym był Aleksander Janneusz. Mistrz Sprawiedliwości został ukrzyżowany przez tego tyrana. Uczniowie oczekiwali zmartwychwstania i powrotu swego Mistrza. Allegro widzi w manuskryptach bliski związek między ukrzyżowaniem Mistrza a ukrzyżowaniem i zmartwychwstaniem Pana Jezusa oraz 1) ideę zadośćuczynienia zastępczego, 2) ideę przyjscia królestwa Bożego po kataklizmie kosmicznym i eschatologicznym, 3) ideę walki między dwoma duchami i 4) ideę uczyty mesjańskiej. Te same idee miały być charakterystyczne dla pierwotnego chrześcijaństwa.

Teoria J. Teichera została już odrzucona z racji archeologicznych i paleograficznych. Komentarz Habakuka powstał stanowczo w okresie przedchrześcijańskim i nie mógł żadną miarą opisywać Pana Jezusa jako Mistrza Sprawiedliwości.

W związku z wypowiedzią J. Allegro powstaje ostra negacja ze strony O. R. de Vaux, J. T. Milika, P. W. Skehana, J. Starcky i J. Strugnella w dniu 16. III. 1956 r. Zdanie J. Allegro nie jest oparte na tekstach rękopisów.

Należy specjalnie rozważyć twierdzenia A. Dupont-Sommerera, gdyż one zostały przeważnie powtórzone przez E. Wilsona i J. Allegro.

1) Czy Mistrz Sprawiedliwości jest Mesjaszem?³⁷⁾ Nie byłoby to dziwne, gdyby gmina Nowego Przymierza uważała swego Mistrza za Mesjasza. W czasach przed i po Chrystusie zjawiali się różni fałszywi Mesjasze. Jednak w pismach gminy nie mamy na to dowodów. Mesjańska wiara gminy zwracała się w czasy ostateczne. Wierzono, że trzy osoby będą odgrywały ważną rolę w erze mesjańskiej; prorok i dwaj Mesjasze, jeden kapłański z Aarona, drugi królewski, Dawidowy Mesjasz z Izra-

³⁵⁾ E. Wilson, *The Scroll from Dead Sea*, New York 1955.

³⁶⁾ por. *Ephemerides Theologicae Lovanienses* 32 (1956) 398—400.

tamże 33 (1957) 151 n. *The Catholic Biblical Quarterly* 13 (1956) 148.

³⁷⁾ R. E. Murphy, *Those Dead Sea Scrolls w The American Ecclesiastical Review* 134 (1956) 368—373.

ela. Mistrz w Komentarzu Habakuka nie jest ani razu nazwany Mesjaszem. Jak inni ludzie umarł i jak inni czeka na zmarłych wstanie.

2) Czy Mistrz Sprawiedliwości jest Odkupicielem świata? Ani w tym Komentarzu, ani w żadnym zwoju czy fragmencie z Qumran nie ma o tym mowy. Nazwa ta zachodzi w apokryficznym dziele, w Testamencie dwunastu patriarchów, w Testamencie Lewiego w 10 i 14 r. Jest to najprawdopodobniej interpolacja chrześcijańska i odnoszenie tej nazwy do Mistrza nie ma uzasadnienia. Pojęcie cierpiącego Mesjasza, Odkupiciela świata przez mękę i śmierć krzyżową nie było łatwe do przyjęcia przez Żydów. Świadczą o tym Ewangelie. Nawet uczniowie Pana Jezusa nie mogli zrozumieć potrzeby męki krzyżowej (Mt 16, 21—23; Łk 18, 31—34) i Chrystus Pan musiał im udowodniać „że trzeba było, by Chrystus cierpiał i tak wszedł do chwały swojej” (Łk 24, 26).

3) Czy Mistrz jest Istotą boską? Twierdzenie A. Dupont-Sommera opiera się na Komentarzu VIII 16—IX 2. Jest tam mowa o ukaraniu złego kapłana: „Tłumaczenie jest o kapłanie, który zbuntował się” (VIII 16). Brak jest 17 wiersza. „Przez uderzenia w sądach niesprawiedliwości; i okropności cierpień złych uczynili na nim, i zemsty na ciele ciała jego” (IX 1 n). A. Dupont-Sommer samowolnie zmienia podmiot zdania i odnosi cierpienia do Mistrza Sprawiedliwości, a na podstawie wyrażenia „ciało ciała” mówi, że właśnie Mistrz był „niewątpliwie bytem Bożym, który wcielił się, by żyć i umrzeć jak człowiek”.³⁸⁾

Wyrażenie „ciało ciała” nie oznacza bytu bożego Mistrza. Zachodzi ono w liście do Kol. 1, 22 oraz 2, 11 i odnosi się do żywego ciała Chrystusa Pana. Ale najważniejsze jest, kto cierpi? Z powodu luki w tekście osoba nie jest zidentyfikowana. Osobą wymienioną przed luką jest „kapłan, który zbuntował się”. Kontekst Komentarza mówi o złym kapłanie a tekst Habakuka (2, 5—8) mówi o niesprawiedliwym i chciwym złowielcu. Dla

³⁸⁾ Dupont-Sommer, *Aperçus préliminaires...* 46.

tęgo też urywek Komentarza powinien być rozumiany o ukaraniu zbuntowanego kapłana, a nie Mistrza Sprawiedliwości!

4) Czy cierpienia Sługi Jahwe w II cz. Izajasza (52, 13—53, 12) są odbiciem cierpień Mistrza Sprawiedliwości? Komisja Biblijna w 1908 r. orzekła, że nie ma poważnych argumentów językowych i stylowych, by przyjąć Deutero — lub Trito — Izajasza. Tradycja żydowska (Ekli 48, 27) i chrześcijańska (Mt 12, 17—21; por. Iz 42, 1—4; Łk 4,17—19; por. Iz. 61, 1 n) stanowczo wypowiada się za jednym autorem księgi, który żył w VIII w. przed Chr.

Gwałtowna śmierć czy nawet ukrzyżowanie Mistrza Sprawiedliwości nie byłoby dziwne, gdyż było praktykowane — ale Komentarz Habakuka nie mówi wcale o śmierci Mistrza. Dokument Damasceński wspomina dwukrotnie o jego śmierci, ale o śmierci normalnej, spokojnej.

5) Czy Mistrz Sprawiedliwości ukazał się powtórnie (zmartwychwstał?) by ukarać wrogów, czy wstąpił do nieba? Ma być na to rzekomo dowód w Komentarzu XI, 4—8. A. Dupont-Sommer³⁹⁾ twierdzi, że jest tu mowa o Mistrzu Sprawiedliwości, który przedtem został skazany na śmierć, teraz zaś ukazuje się pełen blasku, by ukarać Jerozolimę za jej winy. Czy to wynika z tekstu: „Tłumaczenie jest o kapłanie bezbożnym, który prześladował Mistrza Sprawiedliwości, aby go połknął z oburzenia gniewu swego. Do domu wygnania jego i w czasie uroczystości odpoczynku w dniu Przebłagania ukazał się im, aby połknąć i aby ich zachwiać w dniu postu, w szabat ich odpoczynku” (XI 4—8).

Tekst Komentarza nie pozwala na zmianę podmiotu. Kapłan bezbożny prześladowuje Mistrza i tenże kapłan bezbożny ukazuje się gminie, by skazać Mistrza na wygnanie.

K. Elliger⁴⁰⁾ dowodzenie A. Dupont-Sommiera nazywa „domkiem z kart” i wykazuje, że nie ma tu zupełnie mowy o chwalebny ukazaniu się i zmartwychwstaniu Mistrza ani też o zdobyciu Jerozolimy.

³⁹⁾ tenże, *Aperçus préliminaires...* 55.

⁴⁰⁾ Elliger, dz. cyt. 282 n.

Zachodzi pewne podobieństwo Mistrza Sprawiedliwości do Pana Jezusa. Mistrz i Pan Jezus uczą wzniosłej moralności, nazywają uczniów „Synami Światłości” (Łk 16, 8), znoszą prześladowanie kapłanów Jerozolimy, zapowiadają sąd Boży nad Jerozolimą, od uczniów wymaga się wiary.

Ale są też ogromne różnice. Jeśli chodzi o wiarę w Mistrza, to zdaje się, że „wiara” w Komentarzu oznacza raczej zachowanie nauki Mistrza, niż osobiste do niego nabożeństwo. Mistrz jest kapłanem z pokolenia Lewi, ściśle związanym z kapłaństwem Starego Zakonu; w Komentarzu przejawia się nienawiść do grzeszników i nadzieja, że będą zupełnie zniszczeni.

Pan Jezus pochodzi z pokolenia Judy, z królewskiego rodu Dawida, jest kapłanem według obrządku Melchizedecha. Św. Paweł w liście do Hebrajczyków (7, 1—10, 18) wykazuje wyższość kapłaństwa Chrystusowego nad kapłaństwem Synagogi. Pan Jezus wyraźnie nakazał miłość nieprzyjaciół, obcował z grzesznikami i przemieniał ich w świętych. Śmierć Pana Jezusa w nauce samego Zbawiciela i Apostołów jest pojęta jako ofiara przebłagalna za grzechy całego świata.

G. Graystone⁴¹⁾ kwestionuje słuszności paralelizmów podkreślanych przez J. Allegro. W Qumran nie ma 1) idei ekspiacji zastępczej. 2) Królestwo głoszone przez Pana Jezusa nie było jedynie eschatologiczne, gdyż obejmowało dobrych i złych. 3) Duch Św. w Ewangeliach jest Trzecią Osobą Trójcy Świętej, Chrystus miał świadomość, że jest jedynym Synem Bożym i żądał od uczniów wiary w siebie. Walczył z szatanem a nie z nieokreślonym duchem. 4) Eucharystia jest całkowicie różna od uczy w Qumran. Słownictwo Ewangelii ma pewne podobieństwa do literatury z Qumran ale treść jest niezależna⁴²⁾.

Przytoczone powyżej teorie nie mające podstaw w tekście rozbudziły niewłaściwą sensację wokół omawianego manuskryptu.

⁴¹⁾ Ephemerides Theologicae Lovanienses 33 (1957) 151 n.

⁴²⁾ Fr. Nötscher, Zur theologischen Terminologie der Qumran-Texte, Bonn, 1956.

B. Właściwe znaczenie manuskryptu.

Na rzeczywistą wartość Komentarza Habakuka za mało dotąd zwrócono uwagi. Komentarz ten przytacza tekst dwu rozdziałów kanonicznej księgi Starego Testamentu i dlatego też, podobnie jak zwój Izajasza, przesuwa datację tekstu o 1000 lat wstecz. Ma więc doniosłe znaczenie dla krytyki tekstu masoreckiego i Septuaginty, a wraz z innymi pismami z Qumran przyczyni się do rozwoju badań nad historią i ortografią języka hebrajskiego, a nawet ortofonią przedmasorecką. Komentarz w języku hebrajskim wskazuje, że język ten był wówczas częściej używany w literaturze religijnej niż język aramajski, którym mówiono w życiu codziennym. Paleografia, która dotąd miała mało tekstów z okresu późno-hellenistycznego i wczesnorzymskiego, obecnie posiada wspaniały materiał do badań.

Może jednak donioślejsze znaczenie posiada ten rękopis dla historii kultury, dla religii żydowskiej, a nade wszystko dla lepszego poznania chrześcijaństwa. Dzięki manuskryptom z Qumran odżył mało dotąd znany okres historyczny między Starym a Nowym Testamentem. Oryginalne pismo żydowskie, różniące się od oficjalnego judaizmu opartego o świątynię, daje lepsze zrozumienie ducha Palestyny tuż przed narodzeniem Chrystusa Pana.

Charakterystyczna jest wypowiedź wybitnego archeologa W. F. Albrighta⁴³⁾ w sprawie „chrześcijaństwa przed chrześcijaństwem”. Wprawdzie przyznaje, że „manuskrypty” z Qumran zrewolucjonizują nasz pogląd na początki chrześcijaństwa”, ale zaraz stanowczo dodaje: „Ani na moment nie wierzę w nowoczesne legendy o przedchrześcijańskim Jezusie”.

Komentarz Habakuka nie podaje dokładnie teologicznych poglądów gminy Nowego Przymierza⁴⁴⁾. Widać jednak wyraźnie, że ogromnie szanowano imię Boże Jahwe i nie ośmielano się nawet go wypowiadać. Wierzano w Boga osobowego, który

⁴³⁾ The American Ecclesiastical Review 135 (1956) 280—282.

⁴⁴⁾ G. Molin, dz. cyt. 119—147; K. Elliger, dz. cyt. 275—237.

czuwa nad gminą i światem. Bóg kieruje wszystkim, a przy końcu świata uwolni dobrych, ukarze zaś złych i bałwochwalców. Silnie zaznacza się dualizm między dobrymi a złymi, prawdą a fałszem, sprawiedliwością a przestępstwem. Występuje nawet pewien determinizm, chociaż wolność woli nie jest ograniczona ⁴⁵).

W Komentarzu daje się zauważyć nastrój eschatologiczny końca świata, bliskość sądu i zapowiedź ukarania świata przez ogień. Akcentują to wyrażenia powtarzające się kilkakrotnie: „ostatnie pokolenie”, „resztki ludów”, „koniec dni” i „ogień sądu”.

Gmina bardziej zwracała uwagę na etykę niż na dogmatykę. Dlatego też jest mowa o zachowaniu przykazań nawet w cierpieniach, o biednych „czyniących prawo”, o świętowaniu dni świętych, zwłaszcza dnia Prześlągania, o odpoczynku świętecznym. Pismo karci łamanie Przymierza i przykazań Bożych, gro madzenie majątku i inne grzechy, przypisywane złemu kapłanowi, ostatnim kapłanom Jerozolimy, Człowiekowi kłamstwa i Kittim.

Pewne wyrażenia wspólne w Gminie Nowego Przymierza i w Nowym Testamencie wskazują, że z jednego środowiska wyrosli ci ludzie. Nie ma mowy o zależności idei, ale szata zewnętrzna może mieć wiele uderzających podobieństw.

Jednak mimo wszystko mieszkańcy gmin Qumran pozostali jeszcze dziećmi Starego Testamentu związanymi z prawem Mojżeszowym i przez kontrast z ich nauką możemy bardziej ocenić nieporównane bogactwo Dobrej Nowiny przyniesionej światu przez Chrystusa Pana.

Lublin,

Ks. HENRYK STRĄKOWSKI

⁴⁵) R. E. Murphy, Insights into the New Testament from the Dead Sea Scrolls, w The American Ecclesiastical Review 135 (1956) 9-22.